

УДК:592.2

## QASHQADARYO VOHA ORNITOFAUNASI

<https://doi.org/10.5281/zenodo.6598241>**Ruiddinov Asilbek Xusan o'g'li***Qarshi davlat universiteti, Biologiya yo'nalishi 2-kurs talabasi.***Raxmatullayev Alimardon Yusupovich***Qarshi davlat universiteti, Zoologiya kafedrası dotsenti.***Norqobilova Zarina Boyqobil qizi***Qarshi davlat universiteti, Zoologiya kafedrası o'qituvchisi.*

**Annotatsiya:** 2021 yil 7 sentyabrdan 1 noyabrgacha bo'lgan vaqt davomida Sandiqli hududi maydonlarida qushlar monitoring olib borildi. Sandiqli hududi qushlar uchun migratsiya va qishlash davrida katta ahamiyatga ega bo'lib, bu erda gidrofil qushlarning ko'pchilik turlari uchraydi. Hududda Sirdaryo kenja turkumiga kiruvchi qirg'ovul, kabutarlar va suv qushlarining 9 dan ortiq turlari mavjudligi aniqlandi. Qushlarning tur tarkibini saqlash va ularni muhofaza qilish uchun ularga qilinadigan tahdidlar tahlil qilindi.

**Kalit so'zlar:** Sandiqli, hudud, monitoring, qush, ornitologiya, ekologiya, tahdid, landshaft, ovchilik, tur, kenja turkum, ornitofauna, achchi, baliqchilik.

XX asr o'rtalarida ornitologiyaning yangi tarmoqlari - qushlarning ekologik morfologiyasi va ekologik fiziologiyasi ham shakllanib, asosan qushlar migratsiyasining holatini o'rganish bo'yicha ko'plab ilmiy-tadqiqot ishlari olib borildi. Ekologik morfologiya va ekologik fiziologiya sohasida qilingan ishlar filogenetik va sistematik tadqiqotlar uchun asos bo'lib xizmat qildi. Keyingi yillarda ornitologlar oldida turgan muhim vazifa "Qizil kitob" sahifalariga kirgan noyob qushlarni saqlab qolish, ularning turlar soni, individlar sonining kamayib ketishiga yo'l qo'ymaslik choralarini ishlab chiqishdan iborat va bu sohada ko'plab ishlar amalga oshirilmoqda.

Hozirgi kunda yer yuzidagi barcha landshaftlar bevosita yoki bilvosita inson faoliyati ta'siriga uchragan. Hayvonlar, ayniqsa madaniy landshaftlarda asosiy bioindikatsion ahamiyatga ega qushlarni faunasini o'rganishga katta e'tibor berilmoqda.

Qushlar bog'lar, o'rmonlar, o'tloq va qishloq xo'jalik mahsulotlarni zararli hasharot hamda kemiruvchilardan himoyalaydi, o'simlik, daraxt va butalarning tarqalishiga moyillik qiladi, tuproqni o'g'itlaydi. Shu bilan birgalikda, qushlarning ba'zi turlari qishloq xo'jalik mahsulotlarini nobud qilib, salbiy ta'sir ham ko'rsatadi.

Qashqadaryo ornitofaunasi – uning tur tarkibi, tarqalishining o'ziga xosligi va ularning ekologik adaptatsiyasi yetarlicha o'rganilmagan. Ushbu muammo viloyatimiz ornitologiyasi uchun dolzarb hisoblanib, ilmiy-nazariy hamda amaliy ahamiyatga ega.

Qashqadaryo vohasi qushlarning tur tarkibi, yashash harakterini aniqlash, ayrim turlarini yashash hududlari bo'yicha miqdorini hamda mavsumiy dinamikasini aniqlash, ularning bioekologik xususiyatlarini o'rganish va muhofaza qilish chora-tadbirlarini ishlab chiqish maqsadga muvofiqdir.

Yuqoridagi muammolarni e'tiborga olib, 2021 yil 7 sentyabrdan 1 noyabrgacha bo'lgan vaqt davomida Qashqadaryo viloyatining "Ovchilar va baliqchilar sport jamiyati" a'zolari bilan birgalikda, Mirishkor tumanining "Sandiqli" ovchilik xo'jaligi hududida qushlarni monitoring qilish tadqiqot ishlari olib borildi.

Qushlarni hisobga olish ishlari umum zoologiyada qabul qilingan (Morozov, 1992; Priyedniyek, 1984; Priyedniyek 1986; SHernazarov va boshqalar, 2008; Enemar, 2008) uslublaridan foydalanildi.

"Sandiqli" ovchilik xo'jaligi Mirishkor tumanida, Qarshi shahridan 67 km uzoqlikda, Qashqadaryoning quyilishida joylashgan. Fermer xo'jaligida o'rmonlar va botqoq erlar ustunlik qiladi. Mintaqada eng keng tarqalgan kenja turlari 9 dan ortiq qirg'ovul, kaptar va suv qushlaridir. Migratsiya va qishlash davrida qushlar uchun namlikni yaxshi ko'radigan qushlarning ko'plab turlari mavjud bo'lgan quti hududi katta ahamiyatga ega.

Aytish joizki, O'zbekistonning eng muhim ornitologik mintaqasi tarkibiga kiruvchi "Achchi" baliqchilik xo'jaligi ham shu hududda joylashgan. Baliqchilikda 99 turdagi qushlar qayd etilgan (Shernazarov va boshq., 2008). Ferma qushlarning turli ekologik guruhlari - gidrofil, dendrofil, sinantrop va boshqalar uchun urug'lanish joyi hisoblanadi.

### Jadval 1

#### "Sandiqli" ovchilik xo'jaligi hududida ro'yxatga olingan qush turlari

Qush turlari	Nazvaniye ptitsi	Soni	Tavsiya etilayotgan ovlash miqdori
Qirg'ovul	Fazan	23241	2324
Kaklik	Keklik	7652	765
G'oz	Gus	65188	5100
Yovvoyi o'rdak	Kryakva	75236	7523
Kashkaldok	Lisuxa	75281	7528
Yovvoyilashgan xonaki	Odichavshiy	148237	14823

kaptar	domashniy golub		
Bedana	Perepel	12781	1278
Qorabaur	Chernobryuxiy ryabok	13577	1357
Botqoq qushlari	Bolotnaya dich	35170	3517

Sandiqli ov massivida suv havzalari qirg'og'ida qushlar uyasi vazifasini o'taydigan qoyalar bor.

Bugungi kunda viloyatimizda qushlarning tur tarkibini saqlash va muhofaza qilish muhim ahamiyatga ega. Buning uchun ular quyidagi tahdidlardan qochishlari kerak:

- chumchuqlar va boshqa uya quruvchi qushlarni qoramol boqish orqali oyoq osti qilinishining oldini olish;
- daraxt va butalarni kesishni taqiqlash;
- Suvda qayiqlardan foydalanish. Achchiq ko'l qushlarni bezovta qilmasin;
- o'rmon va botqoqlarda yong'inlarning oldini olish;
- Brakonerlikning oldini olish.

#### FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1.Морозов, 1992; Н.С.Методология и методы учета в исследованиях структуры сообществ птиц: некоторые критические соображения. Успехи современной биологии, 1992, т.112, вып.1, с. 139-153.

2.Приедниекс Я.Я., Страздс М.Д.Атлас гнездящихся птиц Латвийской ССР. 1. Методика и первые результаты.- В кн.: Фаунистические, экологические и этологические исследования животных. Рига, 1984, с.129-146.

3.Приедниекс Я., Курессо А., Курлавичюс П.Рекомендации к орнитологическому мониторингу в Прибалтике. Рига, Зинатис,1986, 63с.

4.Шерназаров Э.Ш., Жуманов М.А. Рыбопрудовое хозяйство «Балыкчи»// Важнейшие орнитологические территории. Ташкент, 2008. С.121-123

5.Tomialojc L.The combined version of the mapping method. - Bird census work and nature conservation. Gottingen, 1980, pp. 92-106.